

Európaiként

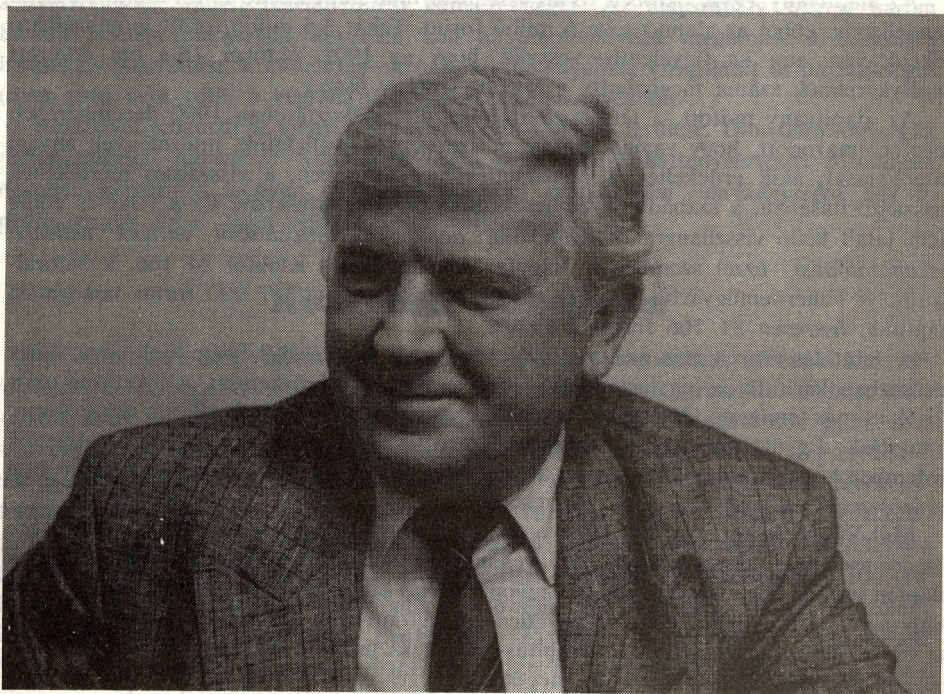
(Beszélgetés Vincze Tamás ezredessel)

Elegáns, szürke öltönyben fiatalos arcú, őszhajú férfi fogad az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán. Vincze Tamás, a kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok önálló osztályának vezetője. Leülünk, kávét iszunk, pardon, ő már nem, mert a délutáni órákra, ahogy mondja, tetőzött a koffeinszintje. Kérdezgetésem nélkül is tudja, honnan célszerű indítani az effajta beszélgetést.

— Többszöri pályamódosítás után kerültem a bévéhez — kezdi —, ahová az emberek többsége inkább a véletlen és az

ismeretsegek összejátszása folytán jön, mint tudatos pályaválasztóként. Érthető, hiszen a büntetés-végrehajtás még mindig rejtett területe a társadalomnak. Anyám pedagógus, apám postai tisztviselő volt, engem is humán érdeklődés jellemzett kicsi gyermekkoromtól, egyet, a repülés hobiját kivéve.

A technika így tört be diákéveimbe. Modelleztem, szakkörökbe jártam, a repülés megigézett jelenségként és tudományként egyaránt. Szüleim tudta nélkül sportrepülősködtem egy ideig, a pályaválasztásomat is ez motíválta, amikor érettségi után a repülőtiszt-i iskolába jelentkeztem.

A megújulás híve voltam mindig

— *Ez egy kicsit ellentmond a humán beállítottságú család modelljének.*

— Értse jól: engem nem a pálya katonai része vonzott, hanem a repülés maga. Sajnos a sors mást akart: 1956 őszét követően Magyarországon megszűnt a katonai repülőképzés, elsőévesként elkeseredetten ébredtem rá, hogy álmaimnak vége. Azt tanácsolták, menjek más fegyvernemhez, lövésznek, tüzérnek, aztán majd csak újraindul egyszer a repülőtisztképzés is... Ez valóban így történt, de a Szovjetunióban. Én ezt már nem vártam meg, hanem a szülők örömeire leszereltem és beiratkoztam a műszaki egyetemre. Egy év múlva ismét kérdőjel előtt álltam. Anyagi okok, otthoni késztetések újra felébresztették bennem az első pályaválasztási motívumot, s ekkor gondoltam arra, hogy anyám után pedagógus leszek én is.

Az ELTE bölcsészettudományi karán 1958-ban indult újra a korábbi években a szociológiához hasonlóan kiátkozott tantárgy, a pszichológia szak. Vincze Tamásék évfolyama volt az első, amely tankönyvek nélkül, csupán az órán hallottakat jegyzetelgetve ismerkedett a lélektan rejtelmeivel.

— A nevelés- és fejlődéslélektant szerettem meg a legjobban — magyarázza —, a fokozott gondoskodásra, támogatásra szoruló emberek világa vonzott. Talán időközben az érdeklődésemet az is alakította, hogy megnősültem és a feleségem szintén tanár volt, mégpedig gyógypedagógus.

Vincze Tamás nemcsak az egyetemi előadóterekben, hanem a mindennapok mélyvízében „művelte” a pszichológiát. Rövid ideig a Budapesti Rendőr-főkapitányság gyermekvédelmi osztályán nevelősködött, csavargó, intézetis, otthontalan, tolvajkodó gyerekek között, akiket a rendőrség időnként begyűjtött.

— A Szabadság téren, az evangélikus templom melletti földszintes épület egyik osztaálytermében „tárolták” őket — emlékezik vissza — és nekem az volt a feladatomban, hogy lekössöm a népes csapatot diavetítéssel, beszélgetésekkel, a körletrend megismertetendő tennivalóival. Sok szerencsétlen család történetébe nyertem

ekkoriban bepillantást. Napok, órák alatt kellett az értelmes időtöltésre ráébreszteni a gyerekeket, mégpedig meglehetősen mostoha körülmények között. Volt közöttük, aki egyszerűen nem akart tőlünk hazamenni. Képzelték, milyen lehetetlen, bomlasztó légkör vette őket körül, ha akadt, aki két mellékutcával arrább beverte inkább az ablakokat, s így jelentkezett a rendőrnél, hogy „tessék engem letartóztatni...”

Fiatal házasként én is szembenézhettem egzisztenciális gondokkal. Mindenem volt akkoriban, csak kettő hiányzott: állás és lakás. Kőszegen azokban az években szerveződött az állami gondozottak országos felvevőhelye, az Ottlik Géza regényéből ismert határszéli romos iskolaépületben. Nevelőket kerestek, hát gondoltunk egyet és leutaztunk.

— *Nem volt nehéz Pestet itthagyni?*

— Ez csak utólag derült ki. Még egyetemistaként nősültem, s vonzott a lakás lehetősége, no meg a szakma. Értelmi fogyatékos gyerekek iskolájában tanítottam, mellette pszichológusként dolgoztam és valóban, két év múltán szolgálati lakáshoz jutottunk. De négy év után új lehetőséggel párosult a főváros utáni vágy. Két ok miatt: a szülők Pesten éltek, valamint eléggé sajtáságos volt a hatvanas évek Kőszegen. A személyi igazolványba külön betétlap került, az ottlakók csak külön engedéllyel mehettek haza, vagy ha bárhová útra keltek. A vasfüggöny előfüggönyeként élt a város. Aki százötven évre visszamenőleg nem tudta igazolni az őseit, betolakodónak számított a helyiek zárt közösségében. Kőszegen mi sosem voltunk igazán otthon.

* * *

Vincze Tamás 1964-ben újra Pesten van, próbatanító, a középiskolák kísérleti tankönyvének megírásához hasznosítják tapasztalatait, s ekkor, a Sashegy tetején, az Arany János általános iskolában és gimnáziumban éri az a fordulat, amely a büntetés-végrehajtáshoz vezet.

A fővárosi tanácstól felhívta egy ügyintéző és elmondta, hogy a börtönbeli nevelőmunka koordinálásához az Országos Parancsnokságon szakmai irányító részle-

get hoznak létre, s ide keresnek felsőfokú végzettségű embereket, akik fogékonyak az effajta tevékenység iránt.

Az elítéltek nevelését elősegítő első alkalmazott pszichológusként került a nevelési osztályra.

— Naivan azt hittem, én itt pszichológus lehetek. Inkább bizonyult tevékenységem szakfelügyeleti munkának. Segédanyagok tömegét irtam, módszereket dolgoztunk ki az intézetekben dolgozó nevelők számára. Előzetes várakozásomhoz képest csalódást okozott a militáns bévés légkör: az itteni fejekben az volt a rend fokmérője, van-e csikk a kövön, igazán négyszögösre ágyazták-e a takarót, vagyis az intézetekben azokat a követelményeket kellett a nevelőktől számon kérnünk, mint a sorkatonai szolgálatnál. A nevelők suttogva mesélték, hogy már az is változásszámba megy, ha az elítéltet nem tekintik ellenségnek, mint az ötvenes évek elején. A börtönben lévők többsége akkoriban már ténylegesen köztörvényes volt, politikai fogolyról nincs emlékem az első benyomásaim idejéből. Elveimmel mélyen ellenkezett, hogy maszszának tekintették az embereket, az egyének, a személyiségek gondjaival nem törődtek, vezényszóra, dróton rángatták őket, militarizált rend és fegyelem működtetése volt a cél.

— *Egy formalizált, mechanikus, szemlejellegű rend a pedagógusban sokféle kételyt ébreszthetett.*

— Nemcsak bennem, másokban is. A bévé iránt itt-ott érdeklődtek nevelők, pszichológusok, jöttek is, de tapasztalataik alapján egy-két hónap múltán hátat fordítottak az intézménynek. Nekem sokat segített a kezdeti nehézségek átvészelésében egy idősebb pedagógus kolléga. Még az egyenruhám se készült el, amikor lementünk a kóralakú, angol panoptikumot formázó ballassagyarmati börtönbe, és a filmeken látható merev, páros rendben sétáltak a rabok az udvaron. Éppen előzetesek keringtek körbe-körbe civilben, amikor az egyik fiú kiugrott a sorból és elém állt: „mi van, tanár úr, maga is ide került?”

— *Ki tudott megmaradni e légkörben: aki cinikus, vagy aki érzékeny?*

— Mindkettővel lehet találkozni a büntetés-végrehajtáson belül. Az arány az érzékenyebbek javára dől el, épp a humanitás miatt.

* * *

Az ENSZ 57-es úgynevezett minimum irányelveinek tudatos érvényesítése jelentős belső változásokat eredményezett a hatvanas évek közepén a magyar büntetés-végrehajtásban. Magasszintű jogszabályok sora fogalmazódott meg az elítéltek érdekében, a testi fenyejtést elvetették, a nevelés előtérbe került. Vincze Tamást három év múlva az Igazságügyi Minisztérium személyzeti főosztályára vezényelték át.

— Első nekifutásra tiltakoztam, az elítéltekkel akartam a továbbiakban is foglalkozni. Eddig a rabok lelke volt műsoron, most meg az állományé? — gondoltam.

— *Melyik volt könnyebb?*

Titokzatos mosoly a válasz:

— Nem mondom meg. Idegen területre keveredtem, így hát örömmel vettem, amikor visszakerülhettem az országos parancsnokságra, s a bévé humanizálását elősegítő jogszabályok előkészítésében vállalhattam részt. Ha már nem dolgozhattam pszichológusként, legalább azért tegyek valamit, hogy pszichológusi munkakört létesítsenek az intézetekben.

— *És jöttek a kollégák?*

— Lassú folyamat ez, lassúbb, mint kéltene. Érdekes dilemma elé állít napjaink valósága. Mi keservesen kiharcoltuk, hogy legyen pszichológus, s ezeket az állásokat mégsem sikerült mindenütt betölteni. Nem vonzó a börtönpszichológusi pálya. Jönnek az érdeklődők és mennek, valami baj van a kiválasztódás körül. Sok az értetlenség a konkrét intézetekben is. Nekünk annak idején azt kellett elfogadtatnunk, hogy a börtönpszichológus nem felesleges léhűtő, csodabogár (ma már e felfogás természetes az intézetekben), de még mindig nem elég ahhoz, hogy a pszichológusok komfortérzéssel végezhessek a munkájukat. Ludas ebben a végrehajtási rendszer is. Nyugaton más a börtönnel kapcsolatos filozófia és megoldás. Nagyobb hangsúlyt helyeznek az egyéni szabadságra, az individuumra.

— *Az európai normák remélhetőleg mielőbb kiteljesednek nálunk is. De most váltunk. Tököl, 1983.*

— Egy sor legenda kering Tökölről, egy sor kritika rólam. Kardos Gyula igazgatóelődöm legendája se úgy volt igaz, ahogyan terjesztették, pedig őt sok ember kifejezetten kedvelte. Ő szubjektív ösztöneire hallgatva vezetett. Kardos a vagányokkal megtalálta a hangot, a személyi állománnyal szemben sokszor keményebb volt, mint az elítéltekkel.

— *Mennyi babér teremhetett egy stílusában más szemléletű parancsnok után a türelmes humanistának?*

— Nem sok. Úgy mentem Tökölre, hogy most végre, most aztán a gyakorlatban kamatoztatom elveimet, a belső rendet újabb módszerek bevezetésével szilárdítom meg, közvetlenül többet foglalkozom a nevelőkkel és az elítéltekkel. Ebből nem sok valósult meg. Olyan mértékű adminisztratív, operatív feladatokkal voltunk megterhelve, hogy másra alig maradt idő.

— *Mondják, Tökölön ellenségesen fogadták.*

— Másképp fogalmaznék. Sajátos várakozással. Tököl zárt kolónia. Tököl kis falu, amelynek lakosai ellenérzésekkel fogadták előbb a laktanyát, majd a politikai internálótábort. A börtön úgy települt az internálótábor helyére, hogy a személyzetét is hozta Sátoraljaújhelyről, Karcag környékéről, ahonnan tudta. Tévednek, akik azt hiszik, hogy a bévé Recsk öröksége. Az újaknak szolgálati lakások épültek Tökölön, lakóikat a falu kirekesztette. Még a gyerekek is egymás közt házasodtak, bévés dinasztiákat, rokonsági alá- és fölérendeltségi viszonyokat hozva létre.

— *Ha egy intézet személyi állománya nyolc áthalánost végzeteknek ugyanabból a szűk köréből verbuválódik, ha otthonukba hazatérve tovább beszélik és konspirálják a benti életet, nos, annak az intézetnek az igazgatója kivédhetetlenül rohan a kudarc felé...*

— Nyolc évig voltam Tökölön börtönparancsnok, s mindvégig azt éreztem, hogy ha nem is ellenségesek az állomány tagjai, de ők közel vannak egymáshoz, én meg

távolabb. Ha az előző időszakkal összehasonlítjuk az én parancsnokságom idejét, meglepő eredmény bukkan felszínre: jóval több ember ellen kezdeményeztem fegyelmit, mint az elődöm.

— *Végül is kudarcként könyvelni el a Tökölön töltött időt?*

— Is-is. Nem jött be a jóhiszeműségem. Túl sokszor voltam az, de hát a bőreből nem tud kibújni az ember. Tökölt ütközések, erőpróbák színhelyének tartom, alapvetően nem kudarcos időnek. Átvertek, most már tudom, utólag kiderült néhány dolog, amit elkentek, elsikkasztottak intézkedéseket, ahogyan konfrontáltak. Kritikusaim rám olvasták, hogy nem voltam elég kemény, jobban szét kellett volna csapnom. Erre én pozitív választ adhatok: átverés, lágység ellenére én azért egy lényegesen jobb felkészültségű, fiatalabb, kezelhetőbb bévésállományt hagytam ott a tököli intézményben, mint amit kaptam. Ezzel a gárdával már eredményesebben lehetett volna konkrét nevelési elképzeléseimet megvalósítani.

— *Sajnálát cseng ki a hangjából. Csak nem sajnálta kíméletlen támadásoknak kitétt posztját otthagyni?*

— De igen. A tudományos munka szép ugyan, de időigényes. Amikor erre az osztályra helyeztek át, tudtam, kevés a bizonyításra a nyugdíjig hátralevő két esztendő.

— *A nemzetközi kapcsolatoknak nagy lökést adott a rendszerváltozás. Európára tekintünk, s az Európa Tanács meghatározta normák a humanizálást szolgálják. Az Ön elvei, humanista koncepciói igazolódnak. Nem öröme ez?*

— Én mindig a szakma megújítását szolgáltam. Olyan arányú változások híve voltam már a pályám elején, amelyek most, a végén, felerősödni látszanak. Boldog vagyok, hogy a magyar büntetés-végrehajtásnak abban a vonulatában hagytam nyomokat, amelyek európai léptékűek.